

Т. М. Титаренко

Кризи вікові

КРИЗИ ВІКОВІ – перехідні етапи від одного вікового періоду до іншого, завершення певних стадій розвитку (наприклад, криза трьох років, криза підліткового віку, криза середини життя).

Час початку К. в. залежить від того, наскільки людина опанувала все, що необхідно було на певному віковому етапі. Коли у межах провід. діяльності вікову детермінанту вичерпано, і вже відсутні сприятливі умови для подальшого розвитку, виникнення кризи стає неминучим, що спричиняє перехід на новий етап самореалізації. Не переживши вчасно чергової вікової (нормал., норматив.) кризи або переживши її у невиразній формі, людина не виробляє адекват. стратегій подолання перешкод, що збільшує ймовірність т. зв. анормал. (незалежних від зміни вікових етапів) криз. станів (див. [Криза життява](#)).

К. в. відбуваються послідовно, оскільки життя складається з якісно специфіч. стадій. Особливості вікових криз. відхилень залежать як від значущих для особистості контекстів (напр., стилю стосунків з оточенням, успішності профес. чи сімей. самореалізації), так і від наяв. внутр. ресурсу, складу характеру, набутого досвіду розв'язання поперед. криз. ситуацій. Стан, що виникає в момент завершення певного вікового етапу і триває до початку іншого, може бути важким.

Вікові криз. розлади зазвичай мають нетривалий, непатол. характер, іноді залишаючись майже непоміт. і для самої людини, і для її оточення, хоча інколи набувають склад., хроніч. перебігу. Серед негатив. проявів криз. стану найчастіше трапляються напруженість, агресивність, тривожність, пригніченість, зниження працездатності, ускладнення адаптації. Епігенет. концепція розвитку амер. психолога Е. Еріксона базується на уявленні про те, що кожна стадія життєвого циклу настає у відповід. час (т. зв. критич. період), і особистість, яка повноцінно функціонує, формується лише шляхом послідов. проходження всіх стадій, на кожній з яких вирішується відповідне еволюц. завдання.

1-а стадія (1-й р. життя) передбачає формування довіри або недовіри до світу; 2-а (1–3 р.) – автономії чи почуття сорому, сумнівів у собі; 3-я (3–6 р.) – ініціативності або провини; 4-а (6–12 р.) полягає в розвитку працелюбства або почуття неповноцінності; 5-а (12–19 р.)

зкладає основи егоїдентичності чи рольової сплутаності, невизначеності; 6-а (20–25 р.) спрямована на формування почуття інтимності чи ізольованості; 7-а (26–64 р.) пов'язана з появою відчуття продуктивності або застою; 8-а (після 65 р.) передбачає досягнення цілісності, Я-інтеграції чи відчаю. Таку послідовність вікових стадій не розглядають як перемож. шлях суціл. досягнень особистості. Кожна нова якість, що проявляється внаслідок переживання кризи, принципово двополюсна. Виникаючи, вона відразу стає внутрішньо конфлікт. і змушує людину до чергового вибору, нового кроку вперед у досягненні влас. ідентичності. Вікову детермінанту протягом тривалого часу вважали ключовою причиною змін у розвитку.

Вітчизн. психологія, розвиваючи ідеї [Л. Виготського](#), багато років зосереджувалася переважно на вивченні криз дит. і юнац. віку. Лише останнім часом з'явилися дослідж. криз дорослості (В. Манукян, К. Поливанова, Е. Солдатова). Нині значну увагу приділяють також питанням психол. допомоги під час криз літнього віку (Л. Анциферова, Б. Лівехуд, В. Слободчиков). Водночас традиц. розуміння віку у сучас. науці набуває нових тлумачень. Лінійно-циклічна традиц. модель «віків життя» вичерпується. Існують гіпотези щодо сприймання віку як фракталу (рос.-амер. учений М. Епштейн), а життя – як історії, що конструюється людьми в їхніх головах (амер. психолог Дж. Брунер).

Якщо вік перестає жорстко детермінувати життєвий шлях особистості, перетворюючись у конструктивіст. парадигмі на пластичну соціокультурну роль, що розгортається у міжвіковій та внутр.-віковій взаємодії, то К. в. втрачають свою значущість і перетворюються на кризи життєві. Відповідно до запропонованої *Т. Титаренко* мережевої ризомної моделі людина вільно рухається в різних напрямках життєвого шляху, багаторазово по-різному переживаючи дитинство, отрочтво, молодість, зрілість чи старість. У певній свободі вікового руху проявляється прагнення особистості до перманент. самоконфігурування.

Рекомендована література

1. Моргун В. Ф., Ткачева Н. Ю. Проблема периодизации развития личности в психологии. Москва, 1981;
2. Ливехуд Б. Кризисы жизни – шансы жизни: Развитие человека между детством и старостью. Калуга, 1994;
3. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Пер. с англ. Москва, 1996;
4. Шихи Г. Возрастные кризисы – ступени личностного роста / Пер. с англ. С.-Петербург, 1999;
5. Поливанова К. Н. Психология возрастных кризисов. Москва, 2000;
6. Манукян В. Р. К вопросу о кризисе середины жизни // Вест. С.-Петербур. университета. Сер. 12. 2008. Вып. 4;

7. Титаренко Т. М. Постмодерні концептуалізації понять «особистість» та «життєвий шлях» // Психологія і суспільство. 2009. № 4;
8. Її ж. Испытание кризисом. Одиссея преодоления. Москва, 2009;
9. 2010.

Покликання на статтю:

Кризи вікові / Т. М. Титаренко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-966>

2001-2023 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).